

«All jordens vei . . .»

Mennesker i liv og død i Det gamle testamente¹

AV TERJE STORDALEN

I

Når en fagteolog nærmer seg et tema som «døden», kan hun eller han ikke unngå at emnet blir personlig nærgående – også når oppgaven er å tale om opplevelser av død og liv i historisk perspektiv. Av den grunn har jeg ikke tenkt å gjemme meg i fagspråkets upersonlige gevanter. Tvert imot: Jeg vil gå emnet i møte som et levende menneske, og la min egen døds- og livsopplevelse danne bakteppe for de historiske undersøkelsene. Derfor starter dette foredraget i min nærmeste familie: Min far lever med en fornevret blodåre til hjernen, og dermed med fare for å få sitt andre hjerneslag. Medisinske årsaker gjør det vanskelig å operere. Hver dag våkner han til lyden av blod som presses gjennom en gjengrodd blodåre bak øret: *pssh pssh pssh* – som et klassisk *memento mori*. Hver kveld sovner han med dette suset som forteller ham og oss som står ham nær at mennesker ikke lever evig.

I en slik situasjon ser man livet og døden med nye øyne. Jeg husker en gang jeg kom fra hans sykeseng på Rikshospitalet og nærmest ubevisst drev ut på Vor Frelzers gravlund. Der falt mine øyne på gravstøttene etter Henrik Wergeland og alle de andre. Jeg undret; hva skjer nå egentlig når vi dør? Hva lar vi etter oss? Hvor går vi hen? Jeg slo meg ned på en benk under et av de store trærne, hvilte øynene på farne slekters minneord mens vinden suste i det eviggrønne treet. Hva vil det stå på min gravsten?

Denne benken skal få være utgangspunktet for dette foredraget. Her gjelder det å forholde seg til døden som del av livet. Det dreier seg om å kunne sitte ved sykesengen og være virkelig til stede, eller om å høre sitt *memento mori* uten å miste balanse og fatning, og uten å fornekte sine følelser. Den som må leve med døden, ser livet med nye øyne. Hun og han ser derfor kanskje også nye motiver i bibeltekstene.

II

Døden er ofte bortgjemt i det moderne Norge, stuet vekk på sykehus og gamle hjem, overdøvet av livsappetitt og kjøpekraft. Den har ikke vært plagsomt nærværende i moderne bibelforskning og teologutdannelse heller.² Da jeg startet min lille reise i bibelske døds- og livsbilder, var jeg i hvert fall stort sett uvitende om hva de gamle hebreerne egnetlig tenkte om døden og om livet.

a) Desto større var overraskelsen i mitt møte med et stort arkeologisk materiale.³ Jøder – såvel i bibelsk som etterbibelsk tid – begravde sine døde med deres fornemste eiendeler. Ofte bar de mat og drikke til gravkamrene lenge etter at den døde var stedt til hvile. Hva for slags forståelse av døden indikerer dette? Finnes det reflekser av slik praksis i Bibelen? Ja, det gjør det.⁴ Og bibelforfatternes holdning er klar: Ofringer til de døde og maning av fedrenes ånder er Jahvismen fremmed.⁵ Slikt ble sett som uttrykk for manglende tro på Gud, og oppfattes som «undertro» heller enn «overtro». GTs svar er nemlig å tro større om Gud enn om de døde ånder – et interessant memento i vår nyreligiøse tid.

Men GTs forfattere bestrider ikke at de døde på et eller annet vis lever videre i en form for skyggetilværelse. Personer ble gjerne gravlagt sammen med sin familie, trolig for at de skulle være sammen i døden, som hadde vært det i livet.⁶ Når den døde «flytter til graven», kommer hun eller han til dødsriket, landet der livet går på sparebluss.⁷

b) Fra min benk på Vor Frelzers gravlund kjenner jeg at slike forestillinger har gjenklang i min egen underbevissthet. Dette er allmennmenneskelige forsøk på å hankses med døden – en salgs medfødt uvilje til å akseptere at mitt «jeg» skal bli borte.

Mange steder i Gt finner vi nettopp et slikt «jeg» som ikke forsvinner i døden: Støvet går til støv (Sal 90:3), kroppen går til grunne, blodet øses ut (Sal 79:2f) og hjertet «slås og visner som gress» (Sal 102:5). Ånden går tilbake til han som gav den (Fork 12:7), og livet går til grunne i graven (Jes 38:17). Likevel forblir det noe tilbake. Dette er et personlig pronomen – et «jeg».⁸ Det kan ikke identifiseres som en bestemt del av eller instans i mennesket, men Bibelens forfattere har tilsynelatende tenkt at *personen* ikke uten videre blir borte i døden.

Men hva så? Dette forblir spekulasjoner – spekulasjoner som står seg dårlig mot modernistisk livsfølelse, og som i kristen sammenheng må balanseres opp mot nytestamentlig teologi. Likevel: Disse tankene danner bakgrunn for GTs forståelse av døden. Spørsmålet er derfor om disse spekulasjoner får noe slags svar i GTs døds- og livsbilder?

III

De får to svar. To svar som ved første øyekast synes å gå i stikk motsatt retning, men som ved ettertanke viser seg å være saklig forbundet.

a) Vi lar Jesaja 38 og kong Hiskia låne stemme til det første svaret – kong Hiskia som var dødssyk, og som fikk høre av Jesaja at han skulle dø, kong Hiskia som vendte ansiktet mot veggen og bad til Herren mens han gråt høyt:

[. . .] I min beste alder må jeg gå bort. For resten av mine år blir jeg overlatt til dødsrikets porter. [. . .] Jeg får ikke skue Herren i de levendes land. [. . .] Som et gjetertelt blir min bolig tatt ned og ført bort fra meg. Nå rulles min livsvev sammen, de siste trådene skjæres over. [. . .] Jeg piper som svalen og trosten og klynker likesom en due. Jeg ser mot det høye med matte øyne. Herre, jeg er i nød. Vil du gå god for meg?

(Jes 38:10–14 i utdrag)

Her er døden en fiende. Den oppleves som straff. Gjennom hele GT – fra Eva som «mor til alt levende» (1 Mos 3:20) til Malaki som priser livet og freden (Mal 2:7) – møter vi mennesker som i forskjellige situasjoner henger fast ved livet. Det hele uttrykkes presist av anklageren (Satan) i Jobs bok: En mann gir jo gjerne alt han eier for sitt liv. (Job 2:4) Døden er noe mennesket kjemper imot. Iblant kan denne kampen vinnes – da helst med Guds hjelp, som i den rørende episoden med Hagar og Ismael i 1 Mos 21:14–19. Til syvende og sist taper mennesket likevel, og man holder sørgehøytid med bitter klage (Jer 6:26).

Dette er gjennomgangstonen der GT taler om det enkelte menneskets møte med døden:

Han har svekket min kraft på veien og forkortet mine dager. Jeg ber: Min Gud, ta meg ikke bort midt i min levetid [. . .]

(Sal 102:24f)

Kom i hu hvor kort min livstid er! Hvor forgjengelige de er, alle menneskene du har skapt! Hvor finnes den mann som ikke må dø, som kan berge seg fra dødsrikets vold?

(Sal 89:48f)

Vår levetid er sytti år, eller åtti år når styrken er stor. Deres herlighet er strev og møye; snart er det slutt, vi flyr av sted.

(Sal 90:10)

b) Som moderne menneske på benken i gravlunden kommer jeg fra en kultur med lavere dødelighet, høyere levealder og bedre livsprognoser enn de gamle hebreerne. Likevel kjenner jeg igjen denne opplevelsen av døden som *for tidlig*. Vår appetitt på livet varer lenger enn livet selv. Så å si uansett når døden møter

oss, kan vi istemme med Hiskia: «I min beste alder må jeg gå bort.» Mennesket – det moderne såvel som det antikke – er sjelden moden for døden.

IV

a) Hiskias egen «løsning» kommer i kanskje mer overraskende på oss. Han fortsetter slik:

Hva skal jeg si? Han gav meg et løfte og han har grepet inn. All min tid vil jeg vandre rolig i min bitre sjelekval. [. . .] Se, det som var så bittert, er blitt til fred for meg. Du har spart mitt liv, så jeg ikke går til grunne i graven. For alle mine synder har du kastet bak din rygg.

(Jes 38:15–17 i utdrag)

For å forsøke å forme Hiskias innsikt i moderne ord: «Svaret» på døden er livet. Han vender sin oppmerksomhet bort fra sjelekval og til Guds løfte. Han vender sin oppmerksomhet vekk fra dødens realitet og ser heller på de gaver Gud tross alt har gitt i sin skapende handling. Hiskia vender seg bort fra «støvet» i sitt liv og ser heller på Guds tilgivende kjærlighet.⁹

Derfor er det kanskje ikke så overraskende at vi finner en del mennesker – fromme, rettferdige mennesker – for hvem døden *ikke* kom som fiende og straff. Dette er de som har fått leve alle sine dager helt ut, som har vandret rettferdig og oppfylt sitt livs formål. De kan legge vandrestaven ned, uten angst og bitterhet. For når livet og livsoppgaven er fullført, kan man dø «gammel og mett av dager», likesom Abraham, Jakob, David eller Jojada.¹⁰ Det var også dette som ble Jobs lott. Som guddommelig bekreftelse på hans rettferdighet levde han i enda 140 år. Han fikk nye etterkommere og ny rikdom. Og «så døde Job gammel og mett av dager.» (Job 42:17).

Da kan man på en udramatisk måte vandre «all jordens vei», slik det heter i dagens tittel. Uttrykket er hentet fra den gamle oversettelsen av 1 Kong 2:2, der David i samtale med Salomo omtaler sin snart forestående død på denne måten.¹¹ På hebraisk står uttrykket for «det som er naturlig», «det som skjer med alle». Samme vending brukes også om seksuell omgang mellom mann og kvinne.¹² Her er døden omtalt som det vi moderne mennesker ville kalle en «naturlig» prosess.

b) Så langt har vi to «svar»: Døden som tyv og fiende, og døden som naturlig prosess. Hva er forholdet mellom dem? Her må vi gjøre en kort ekskursjon til hagen i Eden og den såkalte skapelses- og syndefallsberetningen (1 Mos 2–3). Var mennesket i denne hagen dødelig? Var døden «naturlig»? Her mener jeg teksten taler mer nyansert enn moderne teologi gjerne har oppfattet.¹³

På den ene siden var mennesket skapt av støv (1 Mos 2:7). Dette betyr uten tvil at mennesket var dødelig.¹⁴ Hadde ikke mennesket vært dødelig, hadde det jo forøvrig heller ikke vært noen mening i å utstede et forbud med varsel om

dødsstraff (1 Mos 2:16f). På den andre siden levde mennesket i den velsignede hagen, med tilgang til livstreet, som nok ikke gav en momentan forandring til evig liv, men heller gav *fornyelse* av livet til den som spiste.¹⁵

Etter mitt skjønn sier teksten omtrent følgende: Selv om Adam og Eva i og for seg var *dødelige*, ville de ikke *faktisk dø* så lenge de levde i hagen i Eden. Og de ville i hvert fall levd lenge nok til å kunne dø «gammel og mett av dager», som Job (se ovenfor). Døden var altså ingen fiende for paret som levde i den velsignede hagen i Eden.

c) Også utenfor Eden kunne livet bli langt når mennesker mottok en særlig hjelp eller velsignelse fra Herren. Oppfatningen om et langt liv som gave fra Herren finner vi i begrunnelsen for foreldrebudet (2 Mos 20:12; 5 Mos 5:16), i beskrivelsen av Visdommens velsignelser (Ordsp 3:16), i bildet av idealkongen (Sal 72:15.17), eller i visjonen av frelsestidens goder (Jes 65:20).

Når David og Job kunne forsone seg med døden etter å ha levd et langt liv, var dette derfor først og fremst fordi livet med Guds hjelp kunne bli harmonisk også utenfor Eden. Ja, i billedspråk kunne de rettferdige omtales som om de fremdeles var i Eden:

De rettferdige gror som palmer, de vokser som sedrer på Libanon.

De er plantet i Herrens hus og blomstrer i vår Guds tempelgårder.

Ennå i alderdommen bærer de frukt, friske og frodige er de.

Slik forkynner de at Herren er rettvis, hos ham, min klippe er det ingen urett.

(Sal 92:13–16)

Sedrene på Libanon sammenliknes (eller identifiseres) med Eden-trær i liknelsen i Esekiel 31. Også på andre vis er det mulig å etablere en saklig sammenheng tilbake til 1 Mos 2–3 fra denne beskrivelsen i Salme 92. Det synes derfor klart at sangeren her beskriver «de rettferdige i Guds tempelgårder» som om de skulle være trær i Edens hage.

V

Vi vender tilbake til Hiskia. På det tidspunkt hvor han fremfører sin bønn, er hans liv ikke særlig harmonisk. I motsetning til David og Job ser han ut til å måtte dø «ung og sulten på dager». Likevel sier han altså: «I all min tid vil jeg vandre rolig i min bitre sjelekval.» Her nærmer vi oss det jeg tror er den saklige forbindelsen mellom bildet av døden som fiende og døden som naturlig.

Sammenhengen går ikke på at døden kan overvinnes eller overses. Hiskias sjelekval forblir bitter også når han vandrer rolig. Løsningen går heller ikke på at man forsoner seg med døden som i ethvert henseende «naturlig», eller «god».

Kjernen i saken er at Hiskia møter døden og dødskreftene ved å vende seg til ham som er livets opphav. Gud kan hjelpe mennesker til å leve lenge og til slutt møte døden med harmoni, «gammel og mett av dager». Han må da vel også kunne

hjelpe Hiskia til å vandre rolig i livets bitre stunder. Med Guds hjelp vil kong Hiskia reise et lite Eden midt i sitt kaotiske, nederlagstruede liv. Dette Eden skal gi ham ro.

Hos Hiskia skjer dette med henvisning til rensete, kanskje en offerhandling: «Se, det som var så bittert, er blitt til fred for meg. Du har spart mitt liv, så jeg ikke går til grunne i graven. For alle mine synder har du kastet bak din rygg.» For en teolog med NT og kristologisk offerteologi i ryggraden, bryter det på dypt vann i forlengelsen av denne delen av salmen. Da Jesus gikk til grunne i graven, etablerte Gud en rensete for oss og kastet alle våre synder bak sin rygg. Slik ble det som var så bittert, til fred for oss. Vi går ikke til grunne i graven, og kan – enda mer enn Hiskia – vandre rolig i vår sjelekval.

VI

Jeg skal ikke forsøke å foreskrive hvordan dette stoffet kan anvendes når man er lærer og har medansvar for dyktiggjøre unge mennesker til å møte livet og døden. Metodiske og didaktiske avveininger må jeg overlate til mennesker som har mer pedagogisk utdanning, lengre undervisningspraksis og større livserfaring enn hva jeg har.

Men fra min benk under det eviggrønne treet på gravlunden, synes jeg nok å se noe som er viktig når jeg selv skal komme til rette med døden, når jeg skal høre mitt *memento mori* – uten å miste balanse og fatning, og uten å fornekte mine følelser.

a) Først dette: Kong Hiskia og de andre satte ord på en rådvill fabulering overfor døden som jeg kjenner igjen. Også hans tanker vandret til disse allmennmenneskelige (også kalt «evige») spørsmålene om hvor vi går, hvorfor vi lever, og hva som blir igjen etter oss. Dette fremstår for meg som et religionspsykologisk grunnfjell. Som teolog, lærer og menneske finner jeg det viktig å vite at disse spørsmålene er der. De kan ikke avfeies verken av psykologiske fortrenningsmekanismer, dogmatiske prinsipper eller postmoderne kjøpekraft. Poenget med disse spørsmålene er kanskje ikke engang at de skal besvares, men at de skal stilles. For de åpner lufteluker ned til sjelerom som ellers kan bli farlig innestengt.

b) Videre: I utgangspunktet er døden vond. Og samtidig fant Bibelens forfattere at det å være dødelig ikke i seg selv er en forbannelse – kanskje snarere tvert imot. Menneskets liv er spent opp som en bue fra støv til støv.¹⁶ Det er en rytme og en harmoni i dette spennet – en rytme som gjør oss til noe mer enn støv, men noe mindre enn Gud; en rytme som gir oss vår plass i Guds kosmos. Det er når døden brekker livsbuen før løpet er fullført, at støvet og graven blir en skrekk og en gru.

Da er kong Hiskias «strategi» viktig: Han holder fast på en bestemt visjon av sin livsvev, sin bue: Han vil se den, ikke med sine egne øyne, men med Guds. Gjeterteltet blir tatt ned før han selv synes tiden er inne (v. 12). Livsveven rulles sammen og trådene skjæres over mens han roper om hjelp (v. 12f). Hiskia

forsøker å møte døden med Herrens løfter og lov, i forhåpning til at hans livsbue da kan se harmonisk ut, i hvert fall fra Guds utsiktspunkt. I møte med sitt livs bitterhet velger Hiskia Guds perspektiv (v. 15 og 17):

Han gav meg et løfte, og har grepet inn. [. . .] Se, det som var så bittert, er blitt til gagn for meg. [. . .] For alle mine synder har du kastet bak din rygg.

Hiskia stiller seg på Skaperens og livets side i møte med dødskreftene. Dermed gir han seg ikke over til døden. Han satser på at livskreftene bærer, også på bortsiden av den grensen der hans øyne ikke ser klart.

c) Fra min benk opplever jeg at dette lodder dypt både i den allmennmenneskelige og den teologiske materien. For det første er det klart at det blir lettere å møte døden når man tross alt kan stamme i sitt hjerte: «jeg står inne for de veiene vi gikk og de veivalgene vi tok. Jeg gjorde det situasjonen krevde eller tillot. Jeg ville ikke gjort det annerledes.» Det er lettere å forlate verden når man kan se sitt eget livsløp i hvitøyet, også fra livets ytterste utsiktspunkt.

For det andre: Når tro forstås som innsats på livets side, får teologien betydning når den troende må møte døden. Da har man bak seg et livs erfaring av troens kamp for livet, av fornyelseskraften i gudstjenesten, av velsignelsen i et levesett som står i Livets tjeneste. Da tror man ikke at døden vinner, selv om man ikke ser hva som befinner seg bortenfor støvet og graven. Da er man blitt bærer av det Eden-håpet som blomstrer i Jesaja 65, i visjonen av det nye Jerusalem, her oversatt etter Septuaginta:

Der skal det ikke lenger finnes barn som bare lever noen dager,
eller gamle som ikke når sine dagers fulle mål.
Ung er den som dør hundre år gammel,
den som ikke blir hundre, må være forbannet.

...

Som livstreets dager skal mitt folks dager være.

(Jes 65:20–22 LXX i utdrag)

Derfor er det både teologi og god sjelebot i avslutningen av kong Hiskias salme:

De levende er det som priser deg, slik jeg gjør det i dag.
Fedre forteller sine sønner om din trofasthet, Gud.
Herren vil frelse meg.
Kom, la oss spille på harpe foran Herrens hus
så lenge vi lever.

Støl etter en time på benken i gravlunden reiser jeg meg og rusler hjem. Idet jeg passerer Henrik Wergelands gravstøtte gjentar jeg: «La oss prise Herren og spille på harpe foran Herrens hus så lenge vi lever.» La oss møte døden med toner fra livet.

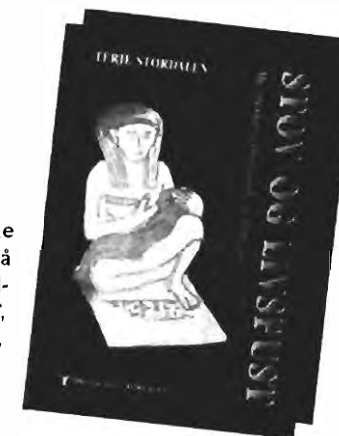
NOTER

- 1 Artikkelen ble til som kortforedrag ved etterutdanningskurset «Livet, døden og klasserommet», MF, 5.–7. januar 1994, og manus ble distribuert i omtrent foreliggende form. Kursmanus inneholdt også et tillegg med tre fordypningsemner: jahvisme, bibelske forestillinger om dødsriket samt levealder og livsløp i gammeltestamentlig tid. Disse emnene finnes nå (sammen med videre stoff til menneskets liv og død i GT) i min bok *Støv og livspust. Mennesket i Det gamle testamente*, (Oslo: Universitetsforlaget 1994) s. 106–119.
- 2 Forskning har vært sentrert om tema som evig liv, liv etter døden og eskjatalogi. Andre har vært opptatt av mytologisk bakgrunn for ordet «død» (hebr. *mawet, mût*). Det er først i det siste at man har samlet materialet under synsvinkelen «Hvordan opplevde man forholdet mellom liv og død?» Se L. R. Bailey: *Biblical Perspectives on Death* (Overtures to Biblical Theology; Philadelphia: Fortress 1989); Kent Harold Richards: «Death», i *Anchor Bible Dictionary* red. D. N. Freedman (New York: Doubleday 1992), bd. II, s. 108–10.
- 3 Nyere litteratur til emnet: Elisabeth Block-Smith, «The Cult of the Dead in Judah: Interpreting the Material Remains», *JBL* 111 (1992) 213–24; jf. hennes monografi: *Judahite Burial Practices and Beliefs about the Dead* (JSOT Supplement Series 123; Sheffield: JSOT Press 1992); se også T. J. Lewis, *Cults of the Dead in Ancient Israel and Ugarit* (Harvard Semitic Monographs 39; Atlanta, GA: Scholars Press, 1989).
- 4 Flere ganger møter vi mennesker som påkaller hjelp eller informasjon fra døde ånder. Sauls åndemaning av Samuel ved trollkvinnen i En-Dor (1 Sam 28) er tydeligst, men det finnes flere eksempler, jf. Jes 65:4f: «De holder til i gravene og tilbringer natten i huler. De spiser svinekjøtt, har urent sodd i skålene sine og sier: «Hold deg unna, rør meg ikke, jeg er hellig for deg.» Dette får min vrede til å ryke, den flammer som ild hele dagen.» Se også selvbetegnelsen i Jes 8:19; 28:15.18, og videre Jes 29:4.
Nyere litteratur til emnet, se forrige note, og også J. Tropper, *Nekromantie: Totenbefragung im Alten Orient und im Alten Testament*, (AOAT 223), Kevelaer: Butzon & Bercker 1989.
- 5 Se særlig steder som 3 Mos 19:31; 20:6; 5 Mos 18:10; 26:14.
- 6 Abraham med Sara: 1 Mos 25:10; de mange kongene i 1 Kong 2:10; 11:43; 14:34; 15:24; 16:28; 2 Kong 8:24; 10:35; 13:13; 14:16.20 osv. Endog Akitofel i 2 Sam 17:23 og Joab i 1 Kong 2:34.
- 7 Mer om dødsriket (stillhetens land, skyggelandet) i min bok *Støv og livspust* (se n. 1), s. 116, 118f. Se også kortfattet og nyttig artikkel av K. W. Weyde. «Fra skyggetilværelse til oppstandelse», *UT* 24 (1991/3) 7–18. For bredere behandling, se K. Spronk, *Beatific Afterlife in Ancient Israel and in the Ancient Near East*, (AOAT 219), Kevelaer/Neukirchen-Vluyn: Butzon & Bercker/Neukirchener 1986.
- 8 Se f.eks. 1 Mos 37:35; Sal 94:17; Jes 38:10.
- 9 IGT er «støv» også uttrykk for menneskets etiske skrøpelighet og den store distansen mellom Gud og menneske, jf. *Støv og livspust* (se n. 1), s. 73–78.
- 10 1 Mos 15:15; 25:8; 35:29; 1 Krøn 23:1; 2 Krøn 24:15.
- 11 Samme uttrykk brukes når Josva skal dø i Jos 23:14.
- 12 1 Mos 19:31.
- 13 For videre begrunnelse av mine synspunkter, se igjen *Støv og livspust* (n. 1), særlig s. 73–78; 91–93; 111–16.
- 14 Metaforene støv/bli til støv brukes entydig med denne mening i GT. Se allerede 1 Mos 3:19, som selvfølgelig er avgjørende for tolkningen av 2:7. Jf. ellers også Job 7:21; 17:16; 20:11; Sal 22:16.30; 30:18; 90:3; 103:14; Fork 12:7; Jes 26:19; 29:4; 47:1; Jer 48:18; Klag 3:16. Se også bruken av støv-metaforen i sørge- og botsriter: 2 Sam 13:19;

- Job 2:12; Jona 3:6; Mika 1:10. Jf. til alt dette allerede A. J. Bjørndalens arbeider til 1 Mos 2–3, f.eks. i *Første Mosebok. En kommentar* (Oslo: Gyldendal 1973) s. 95f.
- 15 Jf. allerede A. J. Bjørndalen (forrige note), s. 97f, og mer utførlig i min bok *Støv og livspust* (n. 1) diverse referanser, se særlig s. 76f.
Til den ofte anførte parallellen fra det mesopotamske *Gilgamesh*-eposet: Gilgamesh finner en plante «som gir mennesket livsånden tilbake», den kalles «mennesket blir ung igjen i gammel alder». Denne planten blir spist av en slange, og effekten er at slangen skifter ham (Gilg XI:277–289, se ANET s. 96 sp. 2.) Selv i denne «mytiske» teksten peker altså både navnet og effekten mot funksjonen «fornyelse av regulært liv» heller enn mot «evig liv».
 - 16 Som man husker, er mennesket skapt av støv i 1 Mos 2:7, og det vender tilbake til støv i 1 Mos 3:19. Mer om sammenhengen mellom skapelse og fødsel i min bok (se n. 1), s. 52–56.

KRISTENDOMSKUNNSKAP

Terje Stordalen
STØV OG LIVSPUST
 Mennesket i Det gamle
 testamente

Hva har Bibelens, og særlig Det gamle testaments, forfattere tenkt omkring det å være menneske? Terje Stordalen er bibelforsker og tar i denne boka opp hvordan GT, skrevet i en annen tid og en annen kultur, ser mennesket i forskjellige sammenhenger. *Støv og livspust* er skrevet for kristendomsstudenter og teologistudenter, men også andre interesserte vil ha utbytte av boka.

UNIVERSITETSFORLAGET

• Kr 195,-

• 248 sider